

جامعة المصطفى العالمية

مجتمع آموزش عالی بنت الهدی
پایان نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق خصوصی

عنوان:

خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق افغانستان و ایران

استاد راهنما:

دکتر محمد جواد بحرینی

دانش پژوه:

فاطمه وفایی

کد تحصیلی:

۱۱۵۵۱۵۹

دی ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

"مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه به عهده نویسنده است."

"هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع، اشکال ندارد و نشر آن بدون اجازه از جامعه

المصطفی ﷺ ممنوع می باشد."

تقدیم به خدایی که آفرید جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را.

تقدیم به پدر و مادر عزیزم، خدای را بسی شاکرم که از روی کرم پدر و مادری فداکار نصیب ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیاسیم و از ریشه آنها شاخ و برگ گیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم. والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم، چرا که این دو وجود پس از پروردگار مایه هستی‌ام بوده‌اند، دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند.

تقدیم به همسرم که نشانه لطف الهی در زندگی من است، به پاس قدردانی از قلبی آکنده از عشق و معرفت که محیطی سرشار از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش برای من فراهم آورده است.

تقدیم به دلبندم، امید بخش جانم، بزرگترین هدیه‌ای که خالق هستی بر من ارزانی داشت.

و تقدیم به کسی که سالهاست جهانیان، چشم به انتظار او هستند و او کسی نیست جز سرور

تمام جهانیان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

تشکر و قدردانی

من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق

بر خود لازم می‌دانم که از زحمات استاد گرانقدر و بزرگوار راهنما جناب آقای دکتر بحرینی که در طی مراحل تحصیل و همچنین تدوین و تهیه این پژوهش از راهنمایی‌های دلسوزانه و راهگشای ایشان بهره‌مند بودم، تشکر و قدردانی نمایم، که اگر مساعدت‌ها و همکاری‌های این بزرگواران نبود، این تحقیق به ثمر نمی‌نشست.

همچنین از اساتید بزرگوار و دلسوز جناب آقای دکتر موسوی و دکتر آقایی که از مساعدت‌های فکری این بزرگواران بهره‌مند بودم و مدیریت محترم مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی جناب دکتر کاویانی که زمینه آموزش و پژوهش را برای طلاب فراهم نموده‌اند، امید است توانسته باشم زحمات این بزرگواران را جبران نمایم.

چکیده

این پژوهش با عنوان خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق افغانستان و ایران درصدد بررسی دیدگاه حقوق دو کشور افغانستان و ایران به موارد خسارت معنوی در روابط زوجین است. خسارات معنوی غالباً زمانی در خانواده مطرح می‌شود که حقوق غیرمالی زوجین رعایت نشود و به زوجین از این جهت آسیب و ضرر وارد شود.

این پژوهش در راستای بحث و بررسی موضوع مورد نظر و جواب به سؤالات اصلی و فرعی، با روش توصیفی-تحلیلی انجام می‌گیرد. علاوه بر بررسی حقوقی، پژوهشگر اهتمام داشته است که دیدگاه فقه امامیه و حنفی را نیز منعکس نماید.

این پژوهش در یک مقدمه و چهار فصل، که هر فصل مشتمل بر چندین گفتار می‌باشد، انجام گرفته است.

ابتدا در فصل اول مفاهیمی چون خسارت، خسارت معنوی و جبران خسارت از منظر حقوق دو کشور به اختصار تبیین گردیده است. پژوهشگر در ادامه در فصل دوم، به بررسی مبانی و دلایل مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در روابط زوجین و ارکان آن از منظر حقوق موضوعه و حقوق اسلامی پرداخته است. سپس در فصل سوم، قلمرو و مصادیق خسارت معنوی در روابط زوجین، شامل خسارات معنوی مشترک زوجین و خسارات معنوی اختصاصی از ناحیه زوج و زوجه بررسی شده است. در نهایت در فصل پایانی به احکام و آثار خسارت معنوی در روابط زوجین پرداخته شده است.

در نهایت خسارت معنوی در روابط زوجین عبارتست از ضرری که به احساس، عاطفه، کرامت، شرافت، حیثیت، آبرو و مفاهیمی از این دست از سوی یکی از زوجین به دیگری وارد می‌شود. برخی از مصادیق خسارت معنوی در روابط زوجین مشترک است. برخی دیگر اختصاصی زوجین است به این معنا که مواردی مختص زوج است، همچنین گاهی برخی از مختص زوجه است. مهم‌ترین راهکار اتخاذی استفاده از قواعد مسئولیت مدنی و روش‌های مالی و غیر مالی است.

واژگان کلیدی

خسارت معنوی، حقوق افغانستان، حقوق ایران، روابط زوجین، مسئولیت مدنی، شیوه‌های جبران.

فهرست مطالب

چکیده.....	أ
مقدمه.....	۱
پیشگفتار.....	۳
الف-تعریف و تبیین موضوع.....	۳
ب-اهداف تحقیق.....	۵
ج-سوالات تحقیق.....	۵
د-پیشینه.....	۶
ه-روش تحقیق.....	۶
و-ساختار تحقیق.....	۶
ز-فرضیه.....	۷

فصل اول: مفاهیم

گفتار اول: خسارت.....	۹
بند اول: مفهوم خسارت.....	۹
الف- مفهوم لغوی خسارت.....	۱۰
ب-خسارت در اصطلاح.....	۱۳
بند دوم: انواع خسارت.....	۱۹
الف-خسارت مادی.....	۱۹
ب-خسارت معنوی.....	۲۸
ج-خسارات مختلط.....	۳۵

گفتار دوم: جبران.....	۳۸
بند اول : مفهوم لغوی جبران	۳۸
بند دوم-مفهوم جبران در اصطلاح.....	۳۸
خلاصه فصل اول	۴۱

فصل دوم: مبانی، ادله و ارکان مسئولیت ناشی از ایراد

خسارت معنوی در روابط زوجین

گفتار اول: مبانی حقوقی مسئولیت مدنی ناشی از ایراد خسارت معنوی در روابط زوجین.....	۴۴
بند اول: نظریه تقصیر.....	۴۴
الف-مبانی نظریه تقصیر	۴۶
ب-ایرادات و عوامل افول نظریه تقصیر	۴۷
بند دوم: نظریه خطر (مسئولیت بدون تقصیر).....	۵۰
الف- دلایل نظریه خطر	۵۱
ب- ایرادات نظریه خطر	۵۲
بند سوم: نظریه‌های مختلط	۵۵
بند چهارم: نظریه تضمین حق	۵۵
بند پنجم: نظریه تضمین جمعی	۵۹
بند شش: نظریه استناد عرفی	۶۰
بند هفتم: نظریه رفاه و خیر	۶۲
گفتار دوم: ادله مسئولیت جبران خسارت معنوی در فقه اسلامی.....	۶۷

۶۷	بند اول: قاعده لاضرر.....
۶۸	الف- مفهوم و مفاد قاعده .....
۷۲	ب-عمومیت قاعده .....
۷۹	بند دوم: قاعده اتلاف .....
۸۱	الف-اتلاف (اتلاف به مباشرت) .....
۸۲	ب-تسبیب (اتلاف به تسبیب) .....
۸۷	بند سوم-قاعده نفی عسر و حرج .....
۸۸	الف-مفهوم و مفاد قاعده .....
۹۲	ب-عمومیت قاعده .....
۹۶	بند چهارم: قاعده غرور .....
۹۷	الف- مفهوم و مفاد قاعده .....
۱۰۲	بند پنجم: قاعده عدل و انصاف .....
۱۰۲	الف-مفهوم و مفاد قاعده .....
۱۰۳	ب-عمومیت قاعده .....
۱۰۴	بند هفتم: سوءاستفاده از حق (تقصیر در اجرای حق) .....
۱۰۵	الف-مفهوم و مفاد سوءاستفاده از حق .....
۱۰۶	ب-مبنای نظریه سوءاستفاده از حق .....
۱۰۷	ج-معیار سوءاستفاده از حق .....
۱۱۱	بند ششم: قاعده استحسان .....
۱۱۱	الف-مفهوم و مفاد استحسان .....
۱۱۲	ب-عمومیت استحسان .....
۱۱۳	بند هفتم: مصالح مرسله .....

- الف- مفهوم و مفاد مصالح مرسله ۱۱۳
- ب- عمومیت مصالح مرسله ۱۱۵
- گفتار سوم: ارکان مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در روابط زوجین ۱۱۶
- بند اول: وجود ضرر ۱۱۶
- بند دوم: فعل زیانبار ۱۱۸
- بند سوم: رابطه سببیت ۱۲۰
- گفتار چهارم: شرایط مطالبهی خسارت معنوی در روابط زوجین ۱۲۲
- بند اول: خسارت مسلم باشد ۱۲۳
- بند دوم: ضرر باید مستقیم و بی واسطه باشد ۱۲۵
- بند سوم: ضرر جبران نشده باشد ۱۲۹
- بند چهارم: قابل پیش بینی بودن ضرر ۱۳۲
- بند پنجم: شخصی بودن ضرر ۱۳۴
- خلاصه فصل دوم ۱۳۶

فصل سوم: قلمرو خسارت معنوی در روابط زوجین

- گفتار اول: تبیین حقوق غیرمالی زوجین در خانواده ۱۴۰
- بند اول: جایگاه حقوق غیرمالی زوجین ۱۴۰
- بند دوم: مبانی حقوق غیرمالی زوجین ۱۴۰
- بند سوم: خسارت معنوی در روابط زوجین ۱۴۲
- گفتار دوم: مصادیق خسارت معنوی در روابط زوجین ۱۴۴
- بند اول- خسارات معنوی مشترک ۱۴۴

الف-سوء معاشرت	۱۴۴
ب-عدم تأمین نیازهای جنسی	۱۵۲
ج-تدلیس	۱۵۸
د-ارتداد یکی از زوجین	۱۶۶
ه-تخلف از شروط ضمن عقد	۱۷۱
و-خیانت	۱۸۱
ز-خسارت معنوی و کنترل موالید بدون رضایت یکی از زوجین	۱۸۸
بند دوم: خسارات معنوی اختصاصی	۱۹۹
الف-خسارات معنوی از جانب زوج (سوءاستفاده از حق ریاست زوج)	۱۹۹
ب-خسارت معنوی از جانب زوجه (سوء استفاده زوجه از حقوق ناشی از نکاح)	۲۱۸
خلاصه فصل سوم	۲۲۰

فصل چهارم: آثار و احکام خسارت معنوی در روابط زوجین

گفتار اول: امکان جبران خسارت معنوی در روابط زوجین	۲۲۵
بند اول: دیدگاه‌های حقوقی مطرح در خصوص قابلیت مطالبه‌ی خسارات معنوی ...	۲۲۵
الف-مخالفین امکان جبران مالی خسارت معنوی	۲۲۵
ب-موافقین امکان جبران مالی خسارت معنوی	۲۲۷
بند دوم: شیوه‌های جبران خسارت معنوی	۲۳۰
الف-جبران به عین (واقعی) یا اعاده وضعیت سابق	۲۳۰
ب - جبران به معادل یا جبران خسارت از راه دادن معادل	۲۳۳
ج - جبران صوری یا نمادین	۲۳۷
د-کیفر خصوصی و خسارت تنبیهی	۲۳۸
بند سوم: ضابطه تشخیص ورود خسارت	۲۴۰

بند چهارم: زمان مطالبه خسارت معنوی	۲۴۱
بند پنجم: نحوه تقویم و کارشناسی	۲۴۱
بند ششم: افراد واجد مطالبه خسارت معنوی	۲۴۴
گفتار دوم: شیوه‌های جبران خسارت معنوی در روابط زوجین	۲۴۷
بند اول: موارد تمهیدات جبران خسارت در خسارات معنوی مشترک	۲۴۹
الف- جبران خسارتهای ناشی از سوء معاشرت	۲۵۰
ب- جبران خسارتهای ناشی از عدم تأمین نیازهای جنسی	۲۶۳
ج- جبران خسارتهای ناشی از تدلیس در نکاح	۲۷۶
د- جبران خسارتهای ناشی از ارتداد زوجین	۲۸۳
ه- جبران خسارتهای ناشی از تخلف از شرط ضمن عقد	۲۸۹
۳- ضمانت اجرای تخلف از شرط فعل:	۲۹۲
و- جبران خسارات ناشی از خیانت زوجین	۲۹۴
ز- جبران خسارت معنوی ناشی از کنترل موالید بدون رضایت یکی از زوجین	۳۰۲
بند دوم: انواع تمهیدات جبران خسارت در خسارات معنوی اختصاصی	۳۰۸
الف- انواع تمهیدات جبران خسارت در خسارات معنوی از جانب زوج (خسارت ناشی از سوء استفاده زوج از حق ریاست)	۳۰۸
ب- موارد تمهیدات جبران خسارت در خسارات معنوی از جانب زوجه (خسارت معنوی ناشی از سوء استفاده زوجه از حقوق ناشی از نکاح)	۳۱۵
گفتار سوم: دادگاه صالح	۳۱۷
خلاصه فصل چهارم	۳۱۹
نتیجه	۳۲۲
پیشنهادات	۳۲۴

مقدمه

خانواده به عنوان مهم‌ترین نهاد در اجتماع است که حقوق و تکالیف اعضای آن آمیزه‌ای از حقوق و اخلاق است. حقوق غیرمالی اعضای خانواده، یکی از مهم‌ترین انواع حقوق در نهاد خانواده است، که نادیده گرفتن آن موجب خسارات بسیاری به این نهاد است، از جمله این خسارات، خسارات معنوی است. خسارت معنوی از بحث برانگیزترین خسارات در تمامی نظام‌های حقوقی در دنیا است. خسارت معنوی غالباً به حیثیت، آبرو، عواطف، احساسات و در مجموع به حقوق غیرمالی وارد می‌شود. علی‌رغم همه پیچیدگی‌های خسارت معنوی در مورد تعریف، مصادیق، امکان مطالبه و نحوه جبران آن، غالب فقها و حقوقدانان قائل به امکان مطالبه‌ی آن هستند.

این نوع خسارت در حقوق از نظر مصادیق خسارت معنوی در روابط زوجین، امکان مطالبه و شیوه‌های جبران آن، متفاوت با سایر عقود است. چه بسا شیوه‌ای در سایر عقود جهت جبران خسارت مفید، اما در نهاد خانواده، اعمال آن منجر به اضمحلال خانواده گردد، بنابراین قوانین بایستی از طرفی مانع از تجری زوجین باشند و از طرفی متضمن حمایت از نهاد خانواده باشند.

لذا این پژوهش با موضوع خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق افغانستان و ایران موضوعی کاربردی تشخیص داده شد. این پژوهش در راستای پاسخ به یک سوال اصلی و چند سوال فرعی تدوین شده است.

سؤال اصلی در این پژوهش این است که خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق افغانستان و ایران چگونه تبیین می‌شود؟ و سؤال‌های دیگری مانند: ۱- مفهوم و ماهیت خسارت معنوی چیست؟ ۲- مبانی فقهی و حقوقی مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در روابط زوجین کدام است؟ ۳- گستره خسارت معنوی در روابط زوجین چگونه تبیین می‌شود؟ ۴- آثار و احکام خسارت معنوی در روابط زوجین چیست؟

به نظر می‌رسد که جبران خسارت معنوی در روابط زوجین در مواردی پذیرفته شده است.

این پژوهش با شیوه‌ای توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع حقوقی دو کشور و فقه حنفی و امامیه تدوین گردیده است.

پیشگفتار

در این قسمت از پژوهش به کلیاتی از پژوهش نظیر تعریف و تبیین موضوع، اهداف تحقیق، سوالات تحقیق، پیشینه، روش تحقیق، ساختار تحقیق و فرضیه پرداخته می‌شود.

الف- تعریف و تبیین موضوع

موضوع حراست از خانواده و ادامه زندگی مشترک زن و مرد، در طول تاریخ همیشه مورد توجه بوده است. اسلام به عنوان یکی از نظام‌های حقوقی با ارائه راهکارهای مناسب توانسته است، از حقوق طرفین عقد نکاح و استحکام زندگی مشترک پشتیبانی کند. اهمیت خانواده و تأثیرگذاری این نهاد اجتماعی در تعالی کشورها، قانون‌گذاران را بر آن داشته است تا قوانینی را در جهت استحکام خانواده وضع نماید.

در خانواده‌ای که ناشی از نکاح دائم است، معمولاً زوجین زمانی به مطالبه حقوق مالی خود متوسل می‌شوند که، روابط اخلاقی و صمیمانه موجود در حریم خانواده به هم خورده باشد. این نشان دهنده اولویت اهمیت روابط عاطفی و اخلاقی نسبت به روابط مالی در خانواده است. چرا که هدف اولیه و اصلی ازدواج تأمین آرامش و صمیمیت اخلاقی در خانواده است. قرار گرفتن در زندگی خانوادگی بی-گمان همراه با برخی اصطکاک‌ها و برخوردها می‌شود. در این میان برخی زیان می‌بینند و متضرر می‌شوند و برخی منتفع می‌شوند و سود می‌بینند. بنابراین زمانیکه صمیمیت اخلاقی در خانواده از بین می‌رود، این تنش به دو صورت در خانواده بروز می‌نماید. یکی به شکل ضرب و شتم فیزیکی که بحث خسارات مادی و حتی مجازات کیفری آن پیش می‌آید. گاهی هم به صورت بد اخلاقی، توهین، ایراد تهمت و... که بیشتر از مصادیق سوء رفتار می‌باشند. این موارد بیشتر جنبه معنوی دارند. در این حالت مفهومی به نام خسارت معنوی اهمیت پیدا می‌کند. عدم توجه کافی به خسارات معنوی در خانواده موجب خدشه‌دار شدن روابط عاطفی در خانواده و گاهی موجب متلاشی شدن نهاد خانواده می‌گردد. مفهوم خسارت معنوی که در مقابل مفهوم خسارت مادی مطرح می‌شود، غالباً مربوط به شخصیت افراد و لطمه به تمامیت معنوی - مانند هویت، آبرو، عواطف، احساسات، حیثیت و...- می‌باشد. که در قانون دو کشور - جبران آن به طور مطلق پیش‌بینی شده است، اما از آنجا که ماهیت نهاد مقدس خانواده از حیث قوانین

متفاوت با سایر عقود است، ضروری به نظر می‌رسد قانونگذاران به وضع قوانینی صریح و شفاف و خاص در زمینه خسارت معنوی در روابط زوجین در جهت استحکام خانواده توجه ویژه داشته تا از تزلزل این نهاد مقدس پیشگیری شود. قوانینی که مانع تجری زوج یا زوجه خاطی شود و از طرفی متضمن حمایت از استحکام خانواده باشد. چرا که به علت وجود این خلأها، نامحسوس بودن خسارت وارده، دشواری اثبات آن در نزد مرجع رسیدگی، دشواری تقویم و کارشناسی میزان خسارت، صعوبت جبران واقعی خسارت معنوی، عدم مرسوم بودن مطالبه خسارت معنوی در روابط زوجین و افزایش خسارات معنوی در خانواده ناشی از عدم توجه به حقوقی غیرمالی در خانواده، توجه کافی به این نوع خسارت نمی‌شود و گاهی موجب بروز سوءاستفاده از حق در خانواده و محقق نشدن حقوق اعضای خانواده و حتی گاهی منجر به انحلال خانواده می‌شود. چرا که شکننده‌ترین نهاد در برابر خسارت معنوی است. در صورتیکه اگر خسارات معنوی به موقع در خانواده تشخیص و جبران شوند، ممکن است مانع از طلاق‌های عجولانه و شتاب‌زده شود.

نیز از آنجایی که مشترکات فرهنگی، دینی، مذهبی و اجتماعی زیادی بین دو کشور مسلمان و همسایه افغانستان و ایران وجود دارد و با توجه به اینکه قانونگذاران این دو کشور اهتمام در انطباق قوانین موضوعه با متون فقهی دارند، عنوان خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق ایران و افغانستان، با ابعاد علمی و کاربردی و بدیع تشخیص داده شد و موضوع این پژوهش قرار گرفت. چرا که در حقوق این دو کشور خسارت معنوی در خانواده علی‌رغم اهمیت آن، چندان مورد توجه قرار نگرفته است و رویه قضایی در این زمینه وجود ندارد.

تحقیق حاضر در راستای شناسایی عناوین مزبور و بررسی احکام تکلیفی و وضعی و لزوم جبران خسارت معنوی با تطبیق قوانین عام مسئولیت خسارت معنوی بر مصادیق خاص در روابط زوجین، با توجه به نظرات فقهی و دکترین حقوقی است. نکته‌ای که باید افزود این است که در روابط زوجین، زوجی که در نکاح دائم هستند، منظور است و زمان عده بعد از طلاق و نکاح موقت خارج از قلمرو بحث پژوهش است، با توجه به مطالب مذکور، موضوع خسارت معنوی در روابط زوجین بسیار مفید و کاربردی و مبتلابه تشخیص داده شد.

ب-اهداف تحقیق

- ۱-ارائه تعریفی جامع از خسارت معنوی
- ۲-بررسی مبانی خسارت معنوی در روابط زوجین در حقوق کشور افغانستان و ایران
- ۳-شناسایی نحوه موضع‌گیری قانون در مورد خسارات معنوی ناشی از روابط زوجین
- ۴-بررسی موردی خسارت معنوی و شیوه‌های جبران خسارت معنوی در خانواده با هدف تحکیم خانواده

- ۵-شناسایی خلأهای موجود در حوزه خسارت معنوی در روابط زوجین
- ۶-معرفی شیوه‌های جبران خسارت در حوزه مورد بحث، که با منطق عدالت سازگاری بیشتری داشته و راه سوءاستفاده را مسدود می‌کند.

- ۷-ارائه راهکارهای لازم در تکمیل مواد قانونی
- ۸-پاسخگویی به نیازهای حقوقی محاکم
- ۹-ایجاد افق جدید و زمینه‌های علمی و تحلیلی در مجامع علمی و دانشگاهی

ج-سوالات تحقیق

در راستای بحث مورد نظر، پاسخگویی به چند سوال، ضروری به نظر می‌رسد.

۱-سؤال اصلی:

خسارت معنوی در روابط زوجین از منظر حقوق افغانستان و ایران چگونه تبیین می‌شود؟

۲-سؤال های فرعی تحقیق:

۱-۲-مفهوم خسارت معنوی چیست؟

۲-۲-مبانی حقوقی و فقهی مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی در روابط زوجین کدام است؟

۲-۳-گستره خسارت معنوی در روابط زوجین چگونه تبیین می‌شود؟

۲-۴-آثار و احکام خسارت معنوی در روابط زوجین چیست؟

۲-۵-شیوه‌های جبران خسارت معنوی در روابط زوجین چیست؟

د-پیشینه

در ارتباط با موضوع خسارت معنوی در روابط زوجین و شیوه‌های جبران آن در حقوق افغانستان و ایران پژوهش‌های تاکنون انجام نگرفته است. این کار در حقوق ایران از جهت تطبیقی بودن کاری جدید محسوب می‌شود. در کشور افغانستان مشابه این پژوهش یافت نشده است.

تنها در حقوق ایران، پایان‌نامه‌ای با عنوان خسارت معنوی در خانواده و راههای جبران آن توسط فهیمه سادات رضوی و مقاله خسارت معنوی در روابط زوجین و مسئولیت ناشی از آن توسط فهیمه سادات رضوی و علی شهبواری و مقاله شیوه‌های جبران خسارت معنوی در زندگی مشترک زوجین توسط حسن مرادزاده و فهیمه سادات رضوی تألیف شده است که این موارد از نظر فقهی و حقوق تطبیقی (حقوق افغانستان) بررسی نشده است. همچنین افزون بر موارد فوق، که فقط به حقوق ایران به اختصار پرداخته‌اند، به مباحث مبانی و ادله فقهی و حقوقی نیز یا نپرداخته‌اند یا بسیار کم پرداخته‌اند. نیز دیدگاههای فقهی در زمینه خسارات و احکام و آثار آن بیان ننموده‌اند. در حقوق افغانستان نیز نه تنها با عنوان مذکور بلکه با عنوان خسارت معنوی هیچ کتاب، پایان‌نامه یا مقاله‌ای یافت نشد.

ه-روش تحقیق

در این پژوهش خسارت معنوی در روابط زوجین در حقوق افغانستان و فقه حنفی و حقوق ایران و فقه امامیه توصیف و تحلیل شده است.

این پژوهش از طریق مطالعه کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها، سایت‌های اینترنتی و نرم‌افزارها گردآوری شده است، سپس اندکی شرح، نقد، تحلیل و مقایسه صورت گرفته و در نهایت پیشنهاد و راهکارهای لازم ارائه گردیده است.

و-ساختار تحقیق

این تحقیق مشتمل بر چهار فصل می‌باشد که در آن به بررسی مفاهیم خسارت و خسارت معنوی و مبانی و دلایل مسئولیت ناشی از ایراد خسارت معنوی پرداخته شده است. نیز موارد خسارت معنوی در روابط زوجین و احکام و آثار آن نیز بررسی شده است.

ز-فرضیه

به نظر می‌رسد، لزوم جبران خسارت معنوی در حقوق ایران و افغانستان در مواردی از حقوق خانواده و روابط زوجین پذیرفته شده است.

فصل اول:

مفاهیم